

УДК 94(476)

ПАДРыхтоўка навукоўцаў у галіне мовазнаўства, літаратуразнаўства і мастацтвазнаўства ў АН БССР (Сярэдзіна 1940-х – Сярэдзіна 1950-х гг.)

С.А. ЖУК

(Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна)

Аналізуюцца напрамкі аднаўлення і развіцця сістэмы падрыхтоўкі навукоўцаў у галіне філалагічных навук і мастацтвазнаўства ў АН БССР у сярэдзіне 1940-х – сярэдзіне 1950-х гг. Разглеждана дзяржаўная палітыка ў гэтым накірунку, выяўлены заканамернасці планавання і кіравання названай сістэмай. Паказана эвалюцыя форм і накірункаў навучання аспірантаў, а таксама дынаміка абарон дысертацыйных даследаванняў.

Ключавыя словы: арганізацыя навукі, падрыхтоўка навукоўцаў, аспірантура, атэстацыя навуковых кадраў, сацыяльныя і гуманітарныя навукі, планаванне навуковага прагрэсу.

Уводзіны. Развіццё навукі як сацыяльнага інстытута і сферы жыццядзейнасці чалавека немагчыма без рэфлексіі і самарэфлексіі, што дэтэрмінуе неабходнасць інстытуцыйналізацыі такога междысцыплінарнага накірунку ведаў, як гісторыя навукі. Даследаванне арганізацыйных і кадравых аспектаў развіцця навуковых інстытутаў дазваляе прасачыць дынаміку і заканамернасці вытворчасці ведаў. Вывучэнне вопыту арганізацыі навукі, у тым ліку функцыянавання сістэмы падрыхтоўкі кадраў, безумоўна, з'яўляецца карысным як на ўзроўні асэнсавання развіцця навукі, так і ў кантэксце планавання і кіравання навукова-тэхнічным прагрэсам.

Вядома, што ва ўмовах таталітарызму выхаваўчая і ідэалагічная функцыі сацыяльных і гуманітарных навук гіпертрафіруюцца, што значна змяняе іх “твар”: сістэма дыспазітываў улады перафармуе поле даследаванняў, значна трансфармуецца метадалогія і філасофія саміх навук, змяняецца кадравая палітыка. Усяго гэтага не пазбегла і беларускае савецкае акадэмічнае мовазнаўства, літаратуразнаўства і мастацтвазнаўства ў перыяд фарміравання і развіцця савецкай навукі.

Гісторыя станаўлення і развіцця гэтых накірункаў ведаў у БССР у пасляваенны час не аднойчы становілася прадметам даследаванняў. Гэтая тэматыка разглядаецца ў навуковых публікацыях, прысвечаных развіццю беларускай савецкай навукі ў цэлым і АН БССР у прыватнасці. Сярод іх трэба вылучыць кнігі Прэзідэнта В.Ф. Купрэвіча, выданні прысвечаныя 50- і 60-годдзю Акадэміі, калектыўную манаграфію “Навука Беларусі в XX столетии”, кнігі М.У. Токарава “Академия наук БССР: годы становления и испытаний (1929–1945)” і “Академия наук Белорусской ССР: годы восстановления и развития (1945–1991)”, М.К. Сакалова “Партийное руководство подготовкой и воспитанием кадров высшей школы БССР” (1978 г.), дысертацыю М.І. Галенчыка “Подготовка научных кадров в Белорусской ССР и их творческий вклад в развитие науки 1943–1965 гг.”, манаграфіі Г.У. Карзенкі “Научная интеллигенция Беларуси в 1944–1990 гг.: (подготовка, рост, структура)” і “Подготовка научных кадров в Беларуси. Взгляд сквозь годы” [1–9].

У публікацыях выяўлены ўмовы і асаблівасці аднаўлення і развіцця навукі ў пасляваенныя гады, выяўлена роля сацыяльных і гуманітарных навук у развіцці структуры НДР у Акадэміі, а таксама паказана кадравая складовая навуковага патэнцыялу, часткова прааналізаваны крыніцы фарміравання навуковай інтэлігенцыі БССР. Аднак праблематыка развіцця мовазнаўства, літаратуразнаўства і мастацтвазнаўства ў іх разглядаецца эпизадычна.

Больш падрабязна гісторыя названых дысцыплін прасочваецца ў юбілейных выданнях, прысвечаных 40- і 50-годдзю беларускай навукі, якія выйшлі ў свет у 1959 і 1969 гг. У падобным выданні 1949 г. няма артыкулаў па філалагічных навук і мастацтвазнаўству, што тлумачыцца нізкім узроўнем іх падрыхтоўкі, які не задаволіў рэдакцыйную калегію на чале з Прэзідэнтам М.І. Грашчанкавым [10, арк. 22]. У фондах ЦНА НАНБ выяўлены чарнавік артыкула “Беларускае мовазнаўства і літаратуразнаўства за 30 год”, падпісаны дырэктарам Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва У.В. Барысенкам, у якім паказаны дасягненні і творчыя планы навукоўцаў названай даследчай установы [11, арк. 92–108], які, хутчэй за ўсё, павінен быў увайсці ў названы зборнік. Аўтарам у панегерычным стылі прадстаўлены вынікі даследчай работы ў Акадэміі.

М. Лынькоў у юбілейным артыкуле “Сорок год беларускай літаратуры” (1959 г.) робіць агульныя высновы не толькі пра асноўныя дасягненні беларускай літаратуры, але і акрэслівае асноўныя напрамкі беларускага савецкага літаратуразнаўства, канстатуючы неабходнасць далейшай падрыхтоўкі навукоўцаў у гэтай галіне ведаў [12, с. 133–164]. Згаданай тэматыцы больш месца адводзяць выданні 1969 г. Напрыклад, М.Р. Суднік засяроджвае ўвагу на дасягненні акадэмічнага мовазнаўства, публікацыя Ю.С. Пшыркова акрэслівае асноўныя накірункі літаратуразнаўчых даследаванняў у АН БССР, а П.Ф. Глебкам паказаны перспектывы развіцця мастацтвазнаўства ў Акадэміі [13, с. 91–141, 150–170].

Далейшае развіццё даследавання кадравай складовай філалагічных навук і мастацтвазнаўства атрымала ў кантэксце станаўлення гісторыка-навуковых даследаванняў у АН БССР. Напрыклад, да 50-годдзя Акадэміі выйшла ў свет кніга А.І. Жураўскага “Беларускае мовазнаўства ў Акадэміі навук БССР”, у якой паказаны заканамернасці станаўлення акадэмічнага мовазнаўства ў БССР, прааналізаваны яго арганізацыйнае развіццё і, асабліва, поспехі беларускіх навукоўцаў [14]. З тых жа гадоў пачынае распаўсюджвацца і жанр “юбілейных” гісторый

академічных устаноў, які застаецца папулярным і цяпер. Напрыклад, у 2006 г. пад рэдакцыяй акадэміка У.В. Гніламедава выйшла ў свет выданне “Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. 1931–2006”, у якой паказаны асноўныя этапы фарміравання інстытуцыянальнай асновы літаратуразнаўчых даследаванняў у акадэмічнай навуцы [15].

Пытаннем развіцця вышэйшай філалагічнай адукацыі ў 1944–1961 гг. прысвечана кандыдацкая дысертацыя А.А. Гаравой, абароненая ў 2011 г., у якой аўтарка робіць спробу прасачыць тэндэнцыі развіцця сістэмы падрыхтоўкі навукоўцаў [16]. Больш падрабязна гэтая тэматыка раскрываецца ў артыкуле “Узнаўленне ў Беларусі падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі філалагічнага кірунку (1944–1956): стан і асаблівасці” [17]. Аднак даследчыцай не паказана дынаміка падрыхтоўкі аспірантаў ні ў акадэмічнай аспірантуры, ні ў аспірантуры ВНУ. Разам з тым у публікацыі прысутнічае і шэраг факталагічных памылак. Напрыклад, у другой палове 1940-х – пачатку 1950-х гг. уся дзейнасць аспірантуры, асабліва па грамадскіх і гуманітарных навуках, была арганізавана і рэгламентавана ў поўнай адпаведнасці з пастановай ЦК УКП(б) “О подготовке научно-педагогических кадров через аспирантуру” (ліпень 1947 г.) і толькі праз старонку згадвае майскую пастанову 1948 г., згодна якой стваралася “гадавая аспірантура”, якая, безумоўна, аказала станоўчы ўплыў на камплектаванне ВНУ кандыдатамі навук [17, с. 17, 19]. Дарэчы, А.А. Гаравая называе Юзэфу Фларыянаўну Мацкевіч асабой мужчынскага полу (у 1969 г. абрана членам-карэспандэнтам АН БССР [18]) і ліча, што яшчэ ў 1948 г. існаваў СНК БССР [17, с. 17, 20]. Няведанне трывіяльных фактаў значна зніжае вартасць тэксту.

Такім чынам, гісторыя аднаўлення і развіцця сістэмы падрыхтоўкі навуковых кадраў у АН БССР у галіне мовазнаўства, літаратуразнаўства і мастацтвазнаўства не атрымала належнай распрацоўкі ў беларускай навуцы. Таму мэтай артыкула з’яўляецца вызначэнне тэндэнцый аднаўлення і развіцця акадэмічнай аспірантуры па філалагічным дысцыплінам і мастацтвазнаўству. Для дасягнення мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

1. Паказаць асаблівасці планавання падрыхтоўкі навукоўцаў.
2. Прааналізаваць эвалюцыю накірункаў і форм работы аспірантуры.

Храналічныя рамкі даследавання абумоўлены пачаткам аднаўлення інстытуцыянальных форм падрыхтоўкі навукоўцаў у АН БССР і рэформай аспірантуры сярэдзіны 1950-х гг., а таксама тагачаснымі грамадска-палітычнымі трансфармацыямі.

Асноўная частка.

Планаванне падрыхтоўкі навукоўцаў. Аднаўленне арганізацыйнай асновы АН БССР, якое адбылося ў 1943–1945 гг., рээвакуацыя кадраў і ўстаноў, пачатак рэалізацыі даследчых праектаў актуалізаваў пытанне арганізацыі падрыхтоўкі навукоўцаў у інстытуцыянальных формах. У галіне філалагічных дысцыплін гэты працэс актывізаваўся пасля аднаўлення Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва згодна рашэнняў Прэзідыума АН БССР ад 30 мая 1944 г. і Бюро ЦК КП(б)Б ад 6 ліпеня 1944 г. [19, арк. 8–9; 20, арк. 6–7]. Згодна ліпеньскай пастанове планавалася пачаць у 1944 г. работу кандыдацкай аспірантуры і прыняць у яе 51 чалавек, у тым ліку па 10 – па спецыяльнасцям “Беларуская літаратура”, “Беларуская мова” [20, арк. 6–7]. А ўжо згодна кастрычніцкай пастанове ЦК КП(б)Б і СНК БССР 1944 г. план прыёму павялічваўся да 76 чалавек, аднак не канкрэтызаваліся квоты па даследчых установах [21, арк. 19]. У сувязі са складанасцямі з рээвакуацыяй і незацвярджэннем прынятых рашэнняў саюзнымі інстытутамі дзяржаўнага кіравання прыём у аспірантуру ў 1944 г. так і не ажыццявіўся.

Аднаўленне работы акадэмічнай аспірантуры адбылося ў 1945 г. У канцы 1944 г. у Маскве былі зацверджаны кантрольныя лічбы прыёму, якія склалі 60 чалавек, а ў студзені 1945 г. на пасяджэнні Прэзідыума Акадэміі размеркаваны квоты: Інстытуту літаратуры, мовы і мастацтва дазвалялася прыняць і аднавіць у аспірантуры 10 чалавек [8, с. 6; 22, арк. 25].

Аднаўленне кандыдацкай аспірантуры ў 1945–1946 гг. стварыла ўмовы для арганізацыі перспектыўнага планавання падрыхтоўкі кадраў. У 1946 г. кіраўніцтвам Акадэміі быў распрацаваны план на IV пяцігодку. Аднак адсутнасць хуткіх станоўчых вынікаў у першыя пасляваенныя гады па развіцці кадравага патэнцыялу навукі, неабходнасць каардынацыі навучання даследчыкаў з боку партыйнай і выканаўчай улады разам са значным попытам НДУ, ВНУ і інстытутаў дзяржаўнага кіравання на навуковыя кадры вышэйшай кваліфікацыі вымусілі рэспубліканскія дырэктывныя органы актуалізаваць названае пытанне праз прыняцце палітыка-упраўленчых рашэнняў. Дадатковы імпульс актывізацыі работы ў гэтым накірунку аказала пастанова ЦК УКП(б) (ліпень 1947 г.) “О подготовке научно-педагогических кадров через аспирантуру” [17, с. 19].

Згодна пастанове Бюро ЦК КП(б)Б (кастрычнік 1947 г.) “О положении с научно-педагогическими кадрами в БССР”, ЦК, Дзяржплан, АН БССР і іншыя органы дзяржаўнага кіравання павінны былі распрацаваць “Сводный план подготовки научных кадров на 1948–1950 гг.” [23, арк. 74], што сведчыць пра першыя ў пасляваенны час спробы скаардынаваць дзейнасць устаноў па падрыхтоўке навуковых кадраў. План прадугледжваў змяншэнне прыёму аспірантаў па АН БССР у 1948 г. і павелічэнне ў 1949–1950 гг. Фактычна Акадэмія даваўся год на нармалізацыю работы аспірантуры і стварэння належных умоў для павышэння яе эфектыўнасці. З таго ж 1947 г. актывізуецца работа па адкрыццю заводнай аспірантуры (аспірантуры без адрываў ад вытворчасці), што і будзе рэалізавана ў маі 1948 г. рашэннем Прэзідыума [24, с. 78].

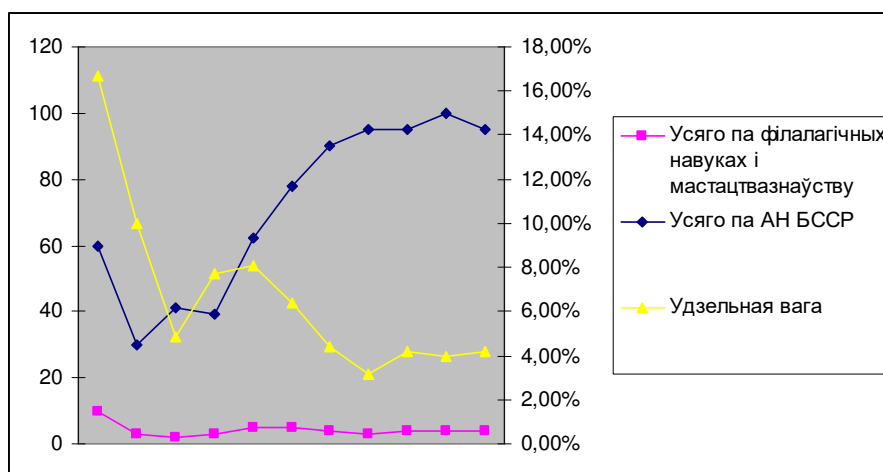
У 1950 г. кіраўніцтвам Акадэміі быў распрацаваны план падрыхтоўкі навукоўцаў на V пяцігодку, які прадугледжваў актывізацыю навучання спецыялістаў у галіне фізіка-матэматычных і тэхнічных навук, далейшы рост аспірантуры ва НДУ сельскагаспадарчага профілю [25]. Аднак ў 1952 г. на пасяджэнні бюро ЦК КП(б)Б зацвярджаецца план падрыхтоўкі навукоўцаў праз аспірантуру ВНУ і НДІ на 1952–1955 гг. [26, арк. 47], які

пакуль не выяўлены ў фондах НАРБ і ЦНА НАНБ. Згодна яму прыём у аспірантуру па філалагічных навуках і мастацтвазнаўству планавалася па спецыяльнасцях “Беларуская мова”, “Беларуская літаратура”, “Беларускае мастацтва” [25; 27, арк. 1–8; 28] (табліца 1).

Табліца 1. – Планаванне набору ў аспірантуру па ўстановах філалагічнага і мастацтвазнаўчага профілю АН БССР у 1945–1955 гг.

Спецыяльнасць	Год											Усяго
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	
Беларуская літаратура	н/д	1	1	0	2	2	2	2	2	1	2	15
Беларуская мова	н/д	2	1	2	2	2	1	1	1	2	2	16
Беларускае мастацтва	н/д	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	6
Усяго	10	3	2	3	5	5	4	3	4	4	4	47

У 1945 г. Інстытуту літаратуры, мовы і мастацтва дазвалялася самастойна вызначыць спецыяльнасць набору. Адсутнасць плана на 1952–1955 гг. не дазваляе прасачыць тэндэнцыю павелічэння праектаў набору ў сувязі з далейшай інстытуцыяналізацыяй устаноў філалагічнага профілю і актывізацыяй даследчых работ, на што аказала значны ўплыў “сталінская” дыскусія па мовазнаўству (малюнак 1). Ужо ў другой палове 1940-х гг. праяўляецца тэндэнцыя змяншэнне “ўдзельнай вагі” планавання колькаснай падрыхтоўкі навукоўцаў па названых спецыяльнасцях.

Малюнак 1. – “Удзельная вага” аспірантаў па філалагічных навуках і мастацтвазнаўству згодна перспектывінаму планаванню (1945–1955 гг.)

Змяншэнне звязана з асаблівасцямі аднаўлення дзейнасці АН БССР падчас эвакуацыі: менавіта сацыяльныя і гуманітарныя навукі з’яўляліся асноўным накірункам яе дзейнасці ў гэты час. Пасля рээвакуацыі ў другой палове 1940-х гг. адбываецца хуткае аднаўленне і рост устаноў сельскагаспадарчага профілю. На рубяжы 1940-х – 1950-х гг. актывізуецца даследаванні ў галіне тэхнічных і прыродазнаўчых навук, а з сярэдзіны 1950-х гг. пачынаецца буйны рост фізіка-матэматычных навук. Павелічэнне колькасці устаноў АДДзялення грамадскіх навук адбываўся менш актыўна. Усё гэта паўплывала на кадравую палітыку і планаванне падрыхтоўкі навукоўцаў.

Агульным трэндам планавання ў другой палове 1940-х – пачатку 1950-х гг. з’яўлялася вызначэнне надзвычай амбіцыйных, а часта невыканальных планаў набору аспірантаў і, асабліва, атэстацыі кадры вышэйшай кваліфікацыі. Гэта звязана з шэрагам рашэнняў дырэктывінах інстытутаў, пачынаючы з IV пяцігадовага плану. Кіраўніцтва БССР лічыла неабходным у найхутчэйшыя тэрміны падрыхтаваць вялікую колькасць кандыдатаў навук, што праяўляецца ў планах абароны дысертацый на 1945–1950 і 1951–1955 гг. (табліца 2) [27, арк. 1–8; 28].

Табліца 2. – Планы абароны кандыдацкіх дысертацый на 1946–1951 гг.

Спецыяльнасць	Год											Усяго
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	
Беларуская літаратура	0	0	1	1	4	1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Беларуская мова	0	0	1	1	3	1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Беларускае мастацтва	0	0	0	1	0	0	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Усяго	0	0	2	3	7	2	2	2	4	4	3	29

Планы прадугледжвалі актывізацыю абарон у канцы 1940-х гг. у сувязі з завяршэннем дысертацыйных даследаванняў аспірантамі першых пасляваенных набораў. Павелічэнне колькасці абарон прадугледжвалася і за

кошт супрацоўнікаў інстытутаў, якія праз экстрэнат здалі кандыдацкія экзамены і падрыхтавалі кваліфікацыйныя работы. Меркавалася, што пераважная большасць аспірантаў будзе абараняць дысертацыі альбо датэрмінова, падчас навучання ў аспірантуры, альбо праз некалькі гадоў, пасля яе заканчэння. Планаваннем таксама прадугледжваліся абароны дысертацый супрацоўнікамі Інстытута.

Разам з падрыхтоўкай навуковых супрацоўнікаў “сярэдняга звяна” ў сярэдзіне 1940-х гг. актывізуецца работа па арганізацыі дактаранцкай аспірантуры, якая была адкрыта пастановай ЦК КП(б)Б (кастрычнік 1944 г.) [21, арк. 19]. Аднак да 1946 г. у яе ніхто не быў залічаны. Кіраўніцтва Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва лічыла немэтазгодным адпраўляць у дактарантуру кандыдатаў навук. Амаль усе яны кіравалі сектарамі і аддзелаўмі ўстановаў, бралі ўдзел у рэалізацыі буйных даследчых праектаў. Дырэктар Інстытута У.В. Барысенка лічыў, што доктарскія дысертацыі можна паспяхова падрыхтаваць і абараніць без навучання ў дактаранцкай аспірантуры [29].

У лютым 1947 г. адбылася рэформа дактарантуры, якую канцэнтравалі ў АН СССР. Разам з гэтым інстытуцыяналізавалася сістэма прыкамандзіравання да НДУ саюзнай Акадэміі для напісання доктарскіх дысертацый. Нягледзячы на гэтую магчымасць, кіраўніцтва Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва, а пазней – Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва практычна не выкарыстоўвала іх. Папярэднія планы падрыхтоўкі навукоўцаў выглядаюць, з улікам умоў функцыянавання беларускай навукі сярэдзіны 1940-х – сярэдзіны 1950-х гг., амбіцыйнымі і цяжкавыканальнымі, а праекты навучання дактарантаў у гады IV пяцігодкі ўвогуле выглядаюць “фантастычна” (табліца 3) [25; 27].

Табліца 3. – Планы падрыхтоўкі навукоўцаў праз дактаранцкую аспірантуру (1945–1955 гг.)

Спецыяльнасць	Год											Усяго
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	
Беларуская літаратура	0	0	1	1	1	1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Беларуская мова	0	0	1	1	1	1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Беларускае мастацтва	0	0	0	1	1	1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Усяго	0	0	2	3	3	3	0	0	1	1	0	13

Планы на другую палову 1940-х гг. паказваюць праекты разгортвання навучання ў дактарантуры АН БССР з улікам магчымасцей прыкамандзіравання да ўстаноў АН СССР. Як і з кандыдацкай аспірантурай, кіраўніцтва БССР лічыла мэтазгодным на базе Акадэміі і пры ўдзеле навуковых кансультантаў з Масквы і Ленінграда хутка падрыхтаваць значную колькасць навуковых кадраў вышэйшай кваліфікацыі. Аднак ужо ў першай палове 1950-х гг. у сувязі з больш “рацыянальным” планаваннем падрыхтоўкі кадраў і асаблівасцямі новай мадэлі дактарантуры планы пачынаюць змяншацца.

Асноўныя накірункі аднаўлення і развіцця аспірантуры ў галіне філалагічных навук і мастацтвазнаўства. Падчас аднаўлення арганізацыйнай асновы АН БССР Інстытут мовы, літаратуры і мастацтва з’яўляўся адной з нешматлікіх устаноў, здольных да правядзення буйных даследаванняў, пра што сведчыць яе кадравы патэнцыял. Таму цалкам лагічна, што менавіта ён стаў адной з першых устаноў, дзе развівалася навучэнне кадраў. Рост кадраў, рэалізацыя навуковых праектаў, а таксама пачатак дыскусіі па пытаннях мовазнаўства дазволілі ў 1951 г. паставіць пытанне аб далейшай інстытуцыяналізацыі. 1 кастрычніка 1951 г. згодна пастанове ЦК УКП(б) на базе аддзела мовазнаўства быў створаны аднайменны Інстытут, а астатнія аддзелы рэарганізаваліся ў Інстытут літаратуры і мастацтва [30, арк. 84; 31, арк. 268; 32, арк. 198]. У 1957 г. на аснове сектара этнаграфіі і народнай творчасці Інстытута гісторыі, на базе якога даследаванні па гэтай тэматыцы вяліся яшчэ з даваеннага часу, і мастацтвазнаўчых арганізацыйных адзінак Інстытута літаратуры і мастацтва быў створаны Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору [33, арк. 6–7], а на аснове астатніх сектараў і аддзелаў – Інстытут літаратуры.

Ва ўсіх згаданых НДІ вялася падрыхтоўка навукоўцаў праз кандыдацкую аспірантуру, экстрэнат, а таксама шляхам прыкамандзіравання да НДУ АН СССР і ВДУ Масквы і Ленінграда. Аднак найбольш масавай з’яўлялася аспірантура, дынаміка якой прадстаўлена ў табліцы 4 [34; 35; 36, арк. 219–225; 37; 38; 39, арк. 2адв.–6; 40, арк. 13–62; 41, арк. 9–51].

Табліца 4. – Дынаміка агульнай колькасці аспірантаў па філалагічных навук і мастацтвазнаўству (1945–1955 гг.)

Спецыяльнасць	Год										
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Інстытут літаратуры, мовы і мастацтва											
Беларуская літаратура	н/д	5	6	7	2	н/д	3	-	-	-	-
Беларуская мова	н/д	1	1	1	1	н/д	3	-	-	-	-
Беларускае мастацтва	н/д	1	1	1	-	н/д	-	-	-	-	-
Руская літаратура	н/д	-	1	1	-	н/д	-	-	-	-	-
Тэатразнаўства	н/д	-	-	-	1	н/д	1	-	-	-	-
Мастацтвазнаўства	н/д	-	-	-	1	н/д	1	-	-	-	-
Усяго	10	7	9	10	5	н/д	8	-	-	-	-

Канчатаяк табліцы 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Інстытут мовазнаўства											
Сучасная беларуская мова	-	-	-	-	-	-	-	2	6	9	5
Гісторыя беларускай мовы	-	-	-	-	-	-	-	3	3	2	3
Беларуская мова	-	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-
Беларуская лексікалогія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Параўнальная граматыка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
Усяго	-	-	-	-	-	-	-	9	11	15	11
Інстытут літаратуры і мастацтва											
Беларуская літаратура	-	-	-	-	-	-	-	7	7	5	6
Мастацтвазнаўства	-	-	-	-	-	-	-	1	2	7	5
Усяго	-	-	-	-	-	-	-	8	9	12	11

Заўвага. – У 1951 г., нягледзячы на падзел інстытутаў, статыстыка ў ЦСУ падавалася па-старому.

У другой палове 1940-х гг. вядучым накірункам падрыхтоўкі з'яўлялася літаратуразнаўства, што звязана з асаблівасцямі кадравыга патэнцыялу Інстытута: фактычна ні адзін з яго супрацоўнікаў не мог кіраваць кандыдацкімі дысертацыямі па мовазнаўству. Кіраўніцтва аспірантамі даручалася, у асноўным, спецыялістам з Масквы. Актывізавалася навучэнне ў гэтай галіне толькі пасля стварэння Інстытута мовазнаўства. Дадатковы штуршок гэтаму надалі наступствы “сталінскай дыскусіі” па пытаннях мовазнаўства.

Яшчэ адной тэндэнцыяй падрыхтоўкі навукоўцаў было ўдакладненне спецыяльнасцей. Калі ў другой палове 1940-х гг. яна вялася па “базавых” напрамках “Беларуская літаратура”, “Беларуская мова”, “Беларускае мастацтва”, то ў далейшым адкрываюцца спецыяльнасці па гісторыі беларускай мовы, сучаснаму мовазнаўству, мастацтвазнаўству, што сведчыць пра інстытуцыйналізацыю сістэмы падрыхтоўкі кадраў і пашырэнне навукова-даследчай тэматыкі інстытутаў (стварэнне карты беларускіх дыялектаў, складанне слоўнікаў). Такім чынам, аспіранты браліся ў Акадэмію альбо “пад навуковыя праекты”, дзе ім даручалася выкананне той ці іншай тэмы, альбо “пад навуковых кіраўнікоў”.

Дзяржаўная кадравая палітыка пасляваеннага дзесяцігоддзя была накіравана на максімальны набор аспірантаў, якія ўжо мелі вопыт практычнай работы ў навучальных установах, СМІ, на дзяржаўнай службе, пра што сведчаць згаданыя пастановы 1947 і 1948 гг., а таксама пастанова ЦК КП(б)Б “Аб становішчы і мерах палепшання падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў праз аспірантуру ў Беларускай ССР” (снежань 1951 г.) [42] і жніўненская пастанова ЦК КПСС 1956 г. “О мерах по улучшению подготовки и аттестации научных и педагогических кадров”. Нягледзячы на ўсе вышэйзгаданыя дакументы АН БССР штогод не магла набраць у аспірантуру спецыялістаў з вопытам работы, што звязана з адсутнасцю матывацыі і навуковых схільнасцей сярод іх, канфліктнай пазіцыяй кіраўніцтва ўстаноў, дзе яны працавалі. Таму асноўнымі крыніцамі папаўнення аспірантаў з'яўляліся малодшыя навуковыя супрацоўнікі інстытутаў, выпускнікі ВНУ, якія атрымалі рэкамендацыі Вучоных саветаў, а таксама выкладчыкі ВНУ, школ і дзяржаўных служачыя. Напрыклад, у Інстытуце літаратуры і мастацтва ў заочнай аспірантуры навучаліся супрацоўнікі апарату ЦК і Міністэрства культуры.

Не аднойчы ў рашэннях саюзных і рэспубліканскіх інстытутаў кіравання гучалі патрабаванні актывізаваць падрыхтоўку “нацыянальных кадраў” [43], выкананню якіх замянілі складанасці з падрыхтоўкай у БССР спецыялістаў у галіне мастацтвазнаўства. Таксама адмоўна на іх выкананне ўплывала жаданне кіраўніцтва даследчых устаноў прыцягнуць у акадэмічную аспірантуру выпускнікоў ВНУ буйных гарадоў СССР, перш за ўсе МДУ імя М.В. Ламаносава.

Дзяржаўная палітыка вызначала не толькі прыярытэтных напрамкі навуковых пошукаў, але і дэтэрмінавала іх вынікі, асабліва ў галіне сацыяльных і гуманітарных навук. Разам з тым, фінансаванне дазваляла разгортаць буйныя даследчыя праекты, пашыраць падрыхтоўку навукоўцаў. На навуку сур'ёзны ўплыў аказвалі буйныя палітыка-ідэалагічныя кампаніі, ініцыяваныя кіраўніцтвам СССР: барацьба з касмапалітызмам, дыскусіі па генетыцы і кібернетыцы, эканоміцы, філасофскай і “паўлаўская” дыскусіі, вынікі якіх абмяркоўваліся на нарадах з удзелам прадстаўнікоў грамадскіх арганізацый і інстытутаў дзяржаўнага кіравання. Аднак найбольшы ўплыў на развіццё навукі аказала “дыскусія” па мовазнаўству (1952 г.), работа І.В. Сталіна “Марксізм і пытанні мовазнаўства” [44]. У выніку ў АН БССР былі карэнным чынам перагледжаны планы работы ў галіне філалагічных навук. Цэнтральнай праблемай работы Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва стала вывучэнне названай работы І.В. Сталіна, перабудова работы ў адпаведнасці з яе асноўнымі палажэннямі. На яе хвалі ў інстытутах разгарнулася кампанія “крытыкі і самакрытыкі”, якая, праўда, скончылася на ўзроўні крытыкі прыватных работ. На пасяджэннях Савета інстытута быў раскрытыкаваны чарнавік дысертацыі “История числительных в белорусском языке”, падрыхтаваны аспіранткай Яцкевіч, як “не адпавядаючы ўзроўню савецкага мовазнаўства”, а таксама перагледжаны метадалогія і метадыка дысертацыйных тэм аспірантаў А.І. Жураўскага “История формирования повелительного наклонения в белорусском языке” і М.П. Лобана “Орфоэпические нормы современного белорусского языка” [45, арк. 14].

Разам з негатыўнымі наступствамі “дыскусія” мела станоўчыя вынікі. Перш за ўсе, узмацнілася ўвага да Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва: павялічыліся іх штаты і асігнаванні на НДР. Па-другое, значна

актывізавалася падрыхтоўка аспірантаў. Так, кіраўніцтва Акадэміі пры дапамозе старшыні рэспубліканскага Саўміна А.Е. Кляшчова змагло праз саюзныя дырэктывныя органы дамовіцца пра дадатковыя квоты на прыём 10 аспірантаў па мовазнаўству ў 1952–1955 гг. [46, арк. 293].

Навучальны працэс у аспірантуры арганізоўваўся ў адпаведнасці з палажэннямі “Аб аспірантуры” (1939 г.) і “Аб аспірантуры АН БССР” (1950 г.) [47, арк. 17]. Асноўнымі формамі навучання з’яўляліся аспірантура з адрываў і без адрываў ад вытворчасці. У першай палове 1950-х гг. агульная колькасць аспірантаў, што вучыліся без адрываў ад вытворчасці у Інстытуце мовазнаўства, складала ў сярэднім каля 6 чалавек штогод, у Інстытуце літаратуры і мастацтва – 5,5 чалавек. Навучальны працэс у завочнай аспірантуры ў канцы 1940-х – сярэдзіне 1950-х гг. быў арганізаваны нездавальняльна, што тлумачыцца амаль поўнай адсутнасцю кантроля навучэнцаў.

Лепш была арганізавана работа з аспірантамі дзённай формы. Аднак і тут хапала недахопаў. Перш за ўсё, ва ўмовах аднаўлення дзейнасці Акадэміі ў другой палове 1940-х гг. кіраўніцтва Акадэміі і НДУ не хапала магчымасцей дэталёва кантраляваць і напраўляць работу маладых навукоўцаў. Па-другое, у даследчых установах не ставала кваліфікаваных супрацоўнікаў, якія б маглі ажыццяўляць якаснае навуковае кіраўніцтва. Па-трэцяе, як мінімум 30% аспірантаў не мела здольнасцей і матывацыі для правядзення навукова-даследчай работы. Негатыўны ўплыў на якасць падрыхтоўкі аспірантаў аказвалі матэрыяльна-бытавыя ўмовы і цяжкасці з доступам да літаратуры.

Падчас падрыхтоўкі пытання на бюро ЦК КП(б)Б у 1951 г., праводзілася праверка аспірантуры Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва, матэрыялы якой дазваляюць акрэсліць агульны стан навучання навукоўцаў. Праверка выявіла адносна някепскую арганізацыю работы аспірантаў па літаратуразнаўству: своечасова вызначаліся навуковыя кіраўнікі, тэмы кваліфікацыйных работ і г.д. Інстытут, хаця і не вельмі актыўна, але выкарыстоўваў магчымасці навучання аспірантаў у НДУ і ВНУ Масквы і Ленінграда. Аспірант А.Ф. Коршунаў, які спецыялізаваўся на старажытнай беларускай літаратуры, быў прыкамандзіраваны да ЛДУ, прычым, з улікам складанасці тэмы, яго тэрмін знаходжання ў аспірантуры быў павялічаны на каляндарны год [48, арк. 106].

Кіраўніцтва аспірантамі-мовазнаўцамі вялося выключна навукоўцамі Масквы і Ленінграда, якія, як паказала праверка, практычна не выконвалі сваіх абавязкаў. Так, прафесары П.А. Растаргуеў і Р.І. Аванэсаў сістэматычна не аказвалі дапамогі аспірантам у падрыхтоўцы структуры дысертацый, не рыхтавалі спісы рэкамендаванай літаратуры. Больш таго, аспіранты фактычна не бачылі сваіх навуковых кіраўнікоў гадамі. Аспірант А.І. Жураўскі казаў: “...профессор Аванесов потратил на мою подготовку не более 2 часов” [48, арк. 106]. Аспірантка Я.М. Рамановіч нават не магла знайсці свайго кіраўніка, прафесара Растаргуева: “Может быть он тяжело болен, так как на мои письма он не отвечает. А может, и умер, кто его знает” [48, арк. 108]. Падкрэслію, што абсалютная большасць мовазнаўцаў рыхтавалася па беларускай філалогіі, а навуковыя кіраўнікі, як сведчаць архіўныя дакументы, нават не ведалі беларускай мовы [49, арк. 43]. Таму падобнае кіраўніцтва ў асноўным абмяжоўвалася агульнымі ўстаноўкамі. Толькі ў сярэдзіне 1950-х гг. стан падрыхтоўкі мовазнаўцаў пачаў стабілізавацца.

У 1940-х гг. у ІЛМіМ пад кіраўніцтвам прафесара А.А. Уса пачалася падрыхтоўка кадраў па мастацтвазнаўству. Аднак неўзабаве навуковец быў звольнены з Акадэміі за невыкананне плану і падробку дакументаў: не прадставіў арыгінал атэстата прафесара [50, арк. 104]. Ніхто з яго аспірантаў не абараніў дысертацыі. Асобна адзначым спецыяльнасць “тэатразнаўства”, па якой быў падрыхтаваны толькі адзін аспірант (1949–1952 гг.) – у будучыні вядомы беларускі тэатразнаўца, член-карэспандэнт АН БССР (1972 г.) У.І. Няфёд.

Кіраўніцтва НДУ не заўсёды станоўча адносілася да паступлення супрацоўнікаў у аспірантуру і дактарантуру іншых устаноў. Напрыклад, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры і мастацтва М.Р. Ларчанка (адначасова працаваў загадчыкам кафедры ў БДУ) у 1952 г. паступіў у дактарантуру АН СССР. У канцы таго ж года кіраўніцтва ўстановы Інстытута абвінаваціла яго ў невыкананні індывідуальнага плану і нізкай якасці навуковай прадукцыі. Толькі пасля разбору сітуацыі на ўзроўні аддзела ЦК КПБ прэтэнзіі да даследчыка былі зняты [49, арк. 294]. Практыка прыкамандзіравання ў дактарантуру АН СССР, а таксама асобных ВНУ і НДІ з’яўлялася даволі эфектыўнай. Напрыклад, ужо згаданы М.Р. Ларчанка абараніў доктарскую дысертацыю на наступны год пасля заканчэння дактарантуры, а М.С. Кацар датэрмінова абараніўся па гісторыі беларускага мастацтва [51, с. 53].

Разам з інстытутам аспірантуры ў АН БССР функцыянавала сістэма экстэрнату, якая садзейнічала напісанню навуковымі супрацоўнікамі дысертацыйных работ. Звычайна праз гэтую форму падрыхтоўкі ва ўстановах філалагічнага і мастацтвазнаўчага профілю праходзілі малодшыя навуковыя супрацоўнікі, якія звычайна размяркоўваліся ў НДІ пасля навучання ў ВНУ, а таксама даследчыкі, што прыйшлі пасля практычнай работы. “Навучэнцы” экстэрнату, як і аспіранты, асвойвалі агульнаадукацыйныя (замежная мова, дыялектычны і гістарычны матэрыялізм) і спецыяльныя прадметы [52, арк. 42, 56]. Ужо ў пачатку 1950-х гг. у сувязі з пашырэннем падрыхтоўкі кадраў для гэтай катэгорыі навучэнцаў фарміруецца спецыяльныя праграмы.

У другой палове 1940-х – сярэдзіне 1950-х гг. нарматыўна-прававымі актамі рэгламентавалася толькі выкладанне агульнаадукацыйных прадметаў [53]. Іх праграмы і рабочыя планы распрацоўваліся саюзным Міністэрствам вышэйшай адукацыі і кафедрам АН СССР. Менавіта яны ў індывідуальным парадку вызначалі іх спіс, рыхтавалі планы і праграмы. Калі-нікалі гэта прыводзіла да дадатковых складанасцей для аспірантаў. Напрыклад, індывідуальны план аспіранткі Я.М. Рамановіч прадугледжваў задачу 10 экзаменаў, што не пакідала часу на падрыхтоўку кваліфікацыйнай работы [48, арк. 101].

Увогуле маркерам эфектыўнасці сістэмы падрыхтоўкі навукоўцаў з’яўлялася абарона суіскальнікам дысертацыі. У сярэдзіне 1940-х – 1950-х гг. у БССР права прысуджэння вучонай ступені кандыдата і доктара навук

у галіне філалагічных навук меў вучоны савет БДУ, кандыдата навук – Савет Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва, а пасля яго раздзялення – аб’яднаны савет Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва [54, арк. 288]. Пераважная большасць аспірантаў і супрацоўнікаў акадэмічных інстытутаў абаранялася ў Акадэміі. Дынаміка абарон прадстаўлена ў табліцы 5 [55].

Табліца 5. – Дынаміка абарон дысертацый па філалагічных навуках у АН БССР (1945–1955 гг.)

Год	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	Усяго
Колькасць абарон	0	1	2	0	0	7	4	0	5	13	5	35

Дысертацыі і аўтарэфераты другой паловы 1940-х гг. не выяўлены. Таму падлікі прадстаўлены на падставе архіўных крыніц. Тая ж сітуацыя і з кваліфікацыйнымі работамі ў галіне мастацтвазнаўства. Аўтарам не выяўлена дакументаў, якія б сведчылі, што вынікі атэстацыі навукоўцаў ставіліся пад сумненне экспертнымі камісіямі і самім ВАКом. Выключэннем з’яўляецца доктарская дысертацыя С.І. Карабана. У 1954 г. Вучоны савет БДУ адхіліў яго дысертацыю “Мировоззрение Я. Купалы”. Аднак ужо ў наступным годзе навуковец абараніў яе дапрацаваны варыянт “Мировоззрение и основные проблемы творчества Янки Купалы”. Увогуле ў пасляваеннае дзесяцігоддзе па філалагічных навуках абаронены тры доктарскія дысертацыі: згаданым С.І. Карабанам, а таксама І.В. Гутаравым па вуснай народнай творчасці перыяду Вялікай Айчыннай Вайны і М.Р. Ларчанкам – па гісторыі беларускай літаратуры XIX ст.

Актывізацыя абарон прыходзіцца на апошнія гады IV і V пяцігодка, што звязана з неабходнасцю выканання прынятых на сябе сацыялістычных абавязкаў. У 1947–1949 гг. кіраўніцтва Акадэміі не аднойчы спрабавала стымуляваць падрыхтоўку дысертацый супрацоўнікамі і аспірантамі. У першай палове 1950-х гг. палепшылася арганізацыя навучання ў аспірантуры (паляпшэнне кантролю за аспірантамі, больш якасны падбор навучэнцаў аспірантуры), што адбілася і на якасці вынікаў аспіранцкай работы. Адсутнасць абарон у 1952 г. звязана са згаданымі вышэй рэарганізацыямі даследчых устаноў. Вучоныя саветы Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва не мелі права прыёму дысертацый. Толькі ў канцы 1952 г., пасля задавальнення хадаўніцтва, ВАКом СССР быў створаны Аб’яднаны савет, які меў права прымаць дысертацыі на суісканне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук.

Большасць тэм дысертацый тычылася гісторыі беларускай літаратуры XIX–XX стст. Асабліва ўвага звярталася на літаратурны працэс савецкага перыяду, найбольш папулярнымі з’яўляліся тэмы па творчасці класікаў беларускай савецкай літаратуры (Янкі Купалы, Якуба Коласа, Кандрата Крапівы), а таксама “маладых класікаў” (І. Мележа, І. Шамякіна, Максіма Танка). У галіне мовазнаўства акцэнт рабіўся на гісторыю беларускай мовы, дыялекталогію. Пасля актывізацыі падрыхтоўкі рэформы беларускага правапісу ў сярэдзіне 1950-х гг., аспірантам пачалі прапаноўвацца тэмы і па сучаснай беларускай мове. Мелі месца і выпадкі кардынальнай змены тэматыкі. У другой палове 1940-х – сярэдзіне 1950-х гг. большасць завочнікаў атрымлівала фармулёўкі тэм толькі на другім і нават трэцім годзе навучання. Напрыклад, у 1949 г. у завочную аспірантуру паступіў М.А. Мінковіч, які на момант залічэння займаў пасаду старшыні камітэту па справах культурна-асветніцкай работы пры Саўміне БССР [56, арк. 274]. У 1951 г. яму была прызначана тэма “Творчество М. Танка”, (навуковы кіраўнік Якуб Колас) [57, с. 16]. Аднак у 1953 г. на пасяджэнні Прэзідыума тэма зменена на “Основные методы и формы просветительской работы” (навуковы кіраўнік в. а. дырэктара Інстытута гісторыі І.С. Краўчанка). У аснове кваліфікацыйнай работы суіскальнік паклаў аднайменную брашуру, што выйшла ў свет у тым жа годзе. У канцы 1951 г. на пасяджэнні Аб’яднанага вучонага савета Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва (з улікам слабай карэляцыі паміж тэмай суіскальніка і профілем савета, дазвол на абарону быў дадзены ВАКом СССР) ім была паспяхова абаронена названая дысертацыя [58, арк. 282–286].

Заклучэнне. Аднаўленне і развіццё сістэмы падрыхтоўкі навуковых кадраў з’яўлялася адным з прыярытэтных напрамкаў дзейнасці Акадэміі ў пасляваенны перыяд. Планаванне работы аспірантуры па філалагічных навуках і мастацтвазнаўству ажыццяўлялася з улікам важных напрамкаў развіцця АН БССР і ўмоў навучання аспірантаў (матэрыяльна-тэхнічныя, сацыяльна-бытавыя аспекты, а таксама магчымасці якаснага навуковага кіраўніцтва). Таму найбольш амбіцыйныя планы ставіліся перад Інстытутам літаратуры, мовы і мастацтва ў першыя пасляваенныя гады. Нягледзячы на ўсе намаганні кіраўніцтва Акадэміі і рэспубліканскіх дырэктывных органаў, дактарантура так і не была адноўлена.

Падрыхтоўка навукоўцаў вялася праз аспірантуру (дзённая і з 1948 г. – завочная формы), а таксама шляхам перападрыхтоўкі навуковых супрацоўнікаў (экстэрнат). На яе развіццё аказвалі ўплыў эвалюцыя нарматыўна-прававога забеспячэння, палітыка-ўпраўленчыя рашэнні дырэктывных органаў кіравання, грамадска-палітычныя працэсы, а таксама тэндэнцыі развіцця грамадскіх навук. Найбольшы імпульс развіццю названай сістэмы ў галіне філалагічных навук і мастацтвазнаўства надалі адкрыццё Інстытутаў мовазнаўства і літаратуры і мастацтва, пашырэнне іх штатаў, кадравы патэнцыялу, а таксама “дыскусія” па мовазнаўству.

Эфектыўнасць сістэмы падрыхтоўкі навуковых кадраў у другой палове 1940-х гг. з’яўлялася нізкай, што тлумачыцца наступнымі фактарамі: складанасцямі з падборам аспірантаў, здольных да навукі, неарганізаванасць навучальнага працэсу (слабы кантроль за даследчай работай, значная колькасць тэарэтычных дысцыплін), цяжкасцямі з падборам навуковых кіраўнікоў, зацікаўленых у выніковасці работы маладых навукоўцаў. Толькі ў

першай палове 1950-х гг. сітуацыя пачынае выпраўляцца, аб чым сведчыць павелічэнне абарон кандыдацкіх дысертацый. Гэтаму спрыяла як паляпшэнне ўмоў іх напісання (магчымасці камандзіровак і палявых даследаванняў, лепшае камплектаванне бібліятэк навуковымі выданнямі), так і актывізацыя работы вучоных саветаў. Разам з тым, да 1956 г. суіскальнікам вучоных ступеней не было патрэбна друкаваць вынікі сваіх работ у навуковых выданнях, што таксама садзейнічала змяншэнню тэрмінаў падрыхтоўкі дысертацый.

ЛІТАРАТУРА

1. Купрэвич, В.Ф. Академия наук Белорусской ССР: очерк истории и деятельности / В.Ф. Купрэвич. – Минск : Наука и техника, 1968. – 158 с.
2. Академия наук БССР / Н.А.Борисевич [и др.] ; под ред. Н.А.Борисевича. – Минск : Наука и техника, 1989. – 234 с.
3. Академия наук БССР / Н.А.Борисевич [и др.] ; под ред. Н.А.Борисевича. – Минск : Белорус. сов. энцикл., 1979. – 598 с.
4. Токарев, Н.В. Академия наук БССР: годы становления и испытаний (1929 – 1945) / Н.В. Токарев. – Минск : Наука и техника, 1989. – 182 с.
5. Токарев, Н.В. Академия наук Белорусской ССР: годы восстановления и развития (1945 – 1991) / Н.В. Токарев. – Минск : Беларуская навука, 2016. – 247 с.
6. Соколов, Н.К. Партийное руководство подготовкой и воспитанием кадров высшей школы БССР / Н.К. Соколов. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 143 с.
7. Галенчик, Н.И. Подготовка научных кадров в Белорусской ССР и их творческий вклад в развитие науки 1943–1965 гг. : дис. ... канд. ист. наук / Н.И. Галенчик ; Акад. наук Белорус. ССР, Ин-т истории. – Минск, 1970. – 241 л.
8. Корзенко, Г.В. Научная интеллигенция Беларуси в 1944—1990 гг.: (подготовка, рост, структура) / Г.В. Корзенко. – Минск : Fico, А-СКАД, 1995. – 74 с.
9. Корзенко, Г.В. Подготовка научных кадров в Беларуси. Взгляд сквозь годы / Г.В. Корзенко. – Минск : Белорусское издательское Товарищество «Хата», 1998. – 166 с.
10. Цэнтральны Нацыянальны архіў Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі (ЦНА НАНБ). – Ф. 1. Спр. 178. Арк. 84.
11. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 448. Арк. 209.
12. Навука ў БССР за 40 год / В.Ф. Купрэвіч [і інш.] ; пад рэд. В.Ф. Купрэвіча. – Мінск, 1959. – 642 с.
13. Навука ў БССР за 50 год / В.Ф. Купрэвіч [і інш.] ; пад рэд. В.Ф. Купрэвіча. – Мінск, 1969. – 658 с.
14. Жураўскі, А.І. Беларускае мовазнаўства ў Акадэміі навук БССР / А.І. Жураўскі, А.А. Крывіцкі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 96 с.
15. Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. 1931 – 2006 / У. Гніламёдаў [і інш.]. – Мінск, 2006. – 128 с.
16. Гаравая, А.А. Развіццё сістэмы вышэйшай філалагічнай адукацыі ў Беларусі (1944–1961 гг.) : аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук / А.А. Гаравая. – Мінск, 2009. – 22 с.
17. Гаравая, А.А. Узнаўленне ў Беларусі падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі філалагічнага кірунку (1944 – 1956): стан і асаблівасці / А.А. Гаравая // Веснік БДУ. Сер. 3. – 2008. – № 1. – С. 17–21.
18. Нацыянальная акадэмія навук Беларусі. Персональны состав / Комісія Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі па гісторыі навук. – 2-е изд. – Минск : Беларус. Энциклапедыя, 1999. – 284 с.
19. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 96. Арк. 112.
20. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4п. Воп. 61. Спр. 49. Арк. 85.
21. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 61. Спр. 91. Арк. 74.
22. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 605. Арк. 245.
23. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 61. Спр. 411. Арк. 103
24. Хроніка // Весці Акадэміі навук Беларуская ССР. – 1948. – №2. – С. 78–82.
25. ЦНА НАНБ. – Ф. 1г. Спр. 74. Б/н.
26. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 81. Спр. 592. Арк. 118.
27. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 124. Арк. 25.
28. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 121. Б/н.
29. ЦНА НАНБ – Ф. 1. Спр. 125. Б/н.
30. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 631а. Арк. 412.
31. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 653 Т. 1. Арк. 427.
32. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 655. Т. 2 Арк. 244.
33. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 75. Арк. 98.
34. ЦНА НАНБ – Ф. 1. Спр. 126. Арк. 196.
35. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 659. Арк. 324.
36. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 33. Арк. 284.
37. ЦНА НАНБ – Ф. 1. Спр. 156. Б/н.
38. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 127а. Б/н.
39. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 98а. Б/н.
40. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 112. Арк. 54.
41. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 162. Арк. 70.
42. Аб становішчы і мерах палепшання падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў праз аспірантуру ў Беларуская ССР // Камуніст Беларусі. – 1952. – №1. – С. 59–62.
43. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 131. Б/н.
44. Сталин, И. В. Экономические проблемы социализма в СССР / И.В. Сталин. – М.: Госполитиздат, 1952 г. – 96 с.
45. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 19. Арк. 379.

46. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 631. Арк. 293.
47. ЦНА НАНБ – Ф. 1г. Спр. 67. Арк. 53.
48. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 5. Арк. 266.
49. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 53. Арк. 595.
50. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 150. Арк. 120.
51. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 66. Арк. 369.
52. ЦНА НАНБ. – Ф. 1г. Спр. 111. Арк. 121.
53. Высшая школа: Основные постановл., приказы и инструкции / Сост. М.И. Мовшович. – М. : «Сов. наука», 1945. – 410 с.
54. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 655. Т. 3 Арк. 421.
55. Библиография диссертаций, защищенных в Белорусской ССР за 1945–1955 годы. – Минск : Изд-во АН БССР, 1958. – 87 с.
56. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 47. Спр. 181. Арк. 491.
57. ЦНА НАНБ. – Ф. 1. Спр. 631. Т.1. Арк. 283.
58. НАРБ – Ф. 4п. Воп. 73. Спр. 71. Арк. 331.

Пастуніў 13.05.2021

ПОДГОТОВКА УЧЕНЫХ В ОБЛАСТИ ЯЗЫКОЗНАНИЯ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ И ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ В АН БССР (СЕРЕДИНА 1940-х – СЕРЕДИНА 1950-х гг.)

С.А. ЖУК

Анализируются направления восстановления и развития системы подготовки ученых в области филологических наук и искусствоведения в АН БССР в середине 1940-х – середине 1950-х г. Рассмотрена государственная политика в этом направлении, выявлены закономерности планирования и управления указанной системой. Показана эволюция форм и направлений обучения аспирантов, а также динамика защит диссертационных исследований.

Ключевые слова: *организация науки, подготовка ученых, аспирантура, аттестация научных кадров, социальные и гуманитарные науки, планирование научного прогресса.*

TRAINING OF THE SCIENTISTS IN THE FIELD OF LINGUISTICS, LITERARY STUDIES AND ART IN THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE BSSR (mid-1940s-mid-1950s)

S. ZHUK

Analyzes the direction of recovery and development of the system of training of scientists in the field of Philology and arts in the Byelorussian SSR in the mid-1940s to mid – 1950s, is considered the state policy in this direction, the regularities of planning and management of the system. The article shows the evolution of the forms and directions of postgraduate students' education, as well as the dynamics of dissertation research defenses.

Keywords: *organization of science, training of scientists, postgraduate studies, certification of scientific personnel, social and humanitarian sciences, planning of scientific progress.*